

ANALYYSIT

HISTORIAN KESKENERÄISYYDESTÄ

JUKKA RELANDER

Alussa yksilö loi itsensä omaksi kuvakseen. Ja myös toinen yksilö loi itsensä, omaksi kuvakseen ja ensinmainitun peilikuvaksi. He elivät onnellisina ja vapaina, ostivat ja myivät, kuluttivat ja tuottivat, ja keräsivät varallisuutta. He rakastivat itseään, solmivat asiakassuhteita ja kilpailivat onnellisina toistensa kanssa. Näin jatkui, kunnes he kohtasivat kokonaisen joukon epäyksilöitä, jotka tulivat heille kateellisiksi, alkoivat tasata varallisuutta ja asettivat vapaat yksilöt holhoukseen ...¹

Historia oli hauskaa niin kauan kuin sitä kesti. Vielä 1993 Tuomas Nevanlinna vastusti posthistoria-teesiä pettyneiden totalitaristien marinana ja triumfiaan juhlivien vanhaliberaalien vahingonilona, mutta viittä vuotta myöhemmin hajaäänet edelleen jatkuvan historian puolesta ovat käyneet harvinaisiksi. Alkuliberalismista alkanut ja kypsään liberalismiin päättynyt historia on sulkeutunut itseensä, inhimillisen kehityshaasteen kohdistuessa yhteiskunnan sijasta yksilöön. Tämän pitäisi kypsyä historian lopputuloksena määrittäneeseen aikuisuuteen ja muokata itsensä uudeksi luonnontilaksi vakiintuneen teholouden vaatimuksia vastaavaksi. Maailmanhengen ruumiillistuu Euroopan yhteiseksi rahamarkkinoiksi ja omalakisena toimivaksi teknologiaksi mittaa yhteiskuntakritiikki epäkohtien sijasta lähinnä esittäjänsä jälkeensäjäneisyyden astetta, kuten Juha Siltala on todennut analyysissään 90-luvun yksilö-

keskusteluista. Muutokset ja muokkaustyö tapahtuvat maailman sijasta yksilön sisällä, kaikenlaisten itsehoito- ja suoritusviritysoppaiden ryydittämänä, kritiikin kohdistuessa niihin, jotka vielä muistelevat itse koettua minuuttaan kaihoisasti. Maailma on siis piennä teknologista viritystä vaille valmis, nyt pitäisi vain jalostaa peräkammarien pojista ostovoimaisia kuluttajia ja kitkatta sopeutuvia suorittajia markkinoiden osoittamiin tehtäviin. Näin historiasta tulee psykoanalyysia edistyskertomuksen jatkuessa ainoastaan yksilön sisällä, yksilölle osoitettuina haasteina venähtää omaan mittaansa, johon muut tuntuivat jo yltäneen. Samalla talouden toimivuus on kohonnut omaksi päämääräkseen, kun taas se, mitä varten talous on olemassa, tuntuu unohtuneen (vrt. Siltala 1996, 117–118, 165–167 ja 181).

Mikäli liberaali markkinatalous siis mielletään yhteiskunnallisen kehityksen vaihtoehtottomaksi päätepisteeksi, merkitsee yksilön ja yhteiskunnan välinen kitka kehityshaastetta ainoastaan yksilölle, joka joutuu oman elämänsä lisäksi kantamaan vastuuta myös sellaisista ulkoisista olosuhteista, joihin vaikuttaminen yksilötasolla on objektiivisesti mahdotonta. Ajatus siitä, että yhteiskunnallisen muutoksen vaatiminen kumpuaa lähtökohtaisesti esittäjänsä vajavaisuudesta, johtaa kuitenkin loogisesti siihen, että sopeutumaton yksilö on hoidon tarpeessa. ”Sopeutumattomuuden” ei välttämättä tarvitse merkitä yksilöllistä häiriötä markkinakäyttäytymisessä (psykoosi tai neuroosi), vaan ylipäätään esitettyä ajatusta siitä, ettei maailma olisikaan

¹Ote raamatunkäännöskomitean ehdotuksesta tarkennetuksi luomiskertomukseksi, tarkastettavana Virtuaalikirkon menestys-teemaviikolla osoitteessa <http://www.nokia.eu>, alkaen 12. Sarakuuta 2037.

paras mahdollinen, eikä markkina-logiikka Ylimmän Mielekkyyden Ilmentymä ihmisten keskuudessa. Teesi markkinoiden ja ”meidän” perimmäisestä samuudesta on kuitenkin musertava: me ostamme ja me myymme, joten markkinoiden sääntely merkitsee inhimillisen toimintavapauden rajoittamista, *holhoamista*. Tämän holhouksen päättäminen tuntuisi vallitsevan logiikan mukaisesti olevan viimeinen tieltä raivattava este paluumatkalla paratiisiin, jossa kaikki vastaavat vain itsestään².

YKSILÖN HISTORIALLISTA SYNTYEHDOISTA

Uusliberaali ajatus siitä, että ilman sosiaalista holhousta tai valtiollista kontrollia (heikompien tukemista) yksilö olisi vapaa, osoittautuu ideologiseksi väitteeksi, mikäli se asetetaan *historiallisiin* mittasuhteisiin. ”Yksilö” on historiallinen kehitystulos, ei annettu luonnontila, ja kehitystuloksena se saattaa myös peruuntua (vrt. Elias 1991, 120–151; Siltala 1996, 126–133). Länsimaisesta yksilöstä voidaan alkaa puhua vasta myöhäisenä historiallisena aikana, ja silloinkin varauksellisesti, ennemminkin valistuksen ihanteena kuin automaattisena seurauksena. Samaisen valistuksen johdosta sopimusvaraiseksi kehittynyt valtio ei myöskään, ainakaan perimmäiseltä tarkoitukseltaan, merkitse salajuontaa siviilisaatioprosessin myötä kehittyneen yksilön laumauttamiseksi, vaan ihmisyyhteisön yritystä organisoida itsensä tämän historiallisen kehitystuloksen saavuttamiseksi. Yksilöllisyyden edellyttämä elintila sijaitseekin markkinoiden ulkopuolisissa todellisuuksissa, joihin kilpailusuhteesta voidaan vetäytyä: yksityisyyden lisäksi näihin voidaan lukea myös eräät kulttuurielämän alueet sekä hoivalaitokset, mikäli suorittamisen sijasta painopiste on olemisessa. Markkinat ovat kuitenkin alkaneet vallata alaa myös yksityisyydeltä. Las-

ten harrastustoiminta on yhä suorituskeskeisempää, jo kuusivuotiaat ovat tietoisia valmentautumisestaan työelämää varten (ks. Hiltunen 1998), eikä 80-tuntisia työviikkoja tekevä yritysanalyttikko osaa kohta edes kotiinsa. Äärimmäisin esimerkki tulostavoitteille alistetusta ihmisyydestä lienee Yhdysvalloissa esitelty laite, joka kiinnitetään raskaana olevan äidin vatsaan antamaan sikiölle ulkoisia ärsykeitä. Sydänääntä eri rytmillä simuloivat sykäykset kehittävät uskomuksen mukaisesti sikiön älykkyyttä, kun tulevalle markkinasubjektille tarjoutuu vertailukohta luonnollisen äidin edustamaan todellisuuteen (Doctors..., 1997). Tämä on varmasti kilpailuetu jo lastentarhassa.

Väitänkin, että uusliberaali ihmiskuva rakentuu keskeisiltä osiltaan lapsuuden ja kuoleman torjumiselle läsnä olevina todellisuuksina. Lapsuus merkitsee riippuvuutta ja kuolema rajallisuutta, kun taas suorituskeskeinen euroaikuisuus vaalii riippumattomuuden ja rajattomuuden haaveitaan yksilön luonnontilana.³ Tällöin aikuisuus merkitsee taistelua riippuvuutta ja rajallisuutta vastaan, ikuisen nuoruuden tilaa ilman tietoisuutta ajallisesta jatkuvuudesta. Yhdysvalloissa ollaankin jo alettu käyttää keski-ikä rinnalla käsitettä *mid-youth*, keskinuoruus. Tommi Hoikkala (1996) epäilee, että suurten ikäluokkien ikääntyessä vanhuudesta lienee tulossa *late youth*. Kuolemaa ei ole.

Autonominen, omillaan toimeentuleva, heruussuhteensa purkanut ja tietoisia kulutusvalintoja tekevä markkinasubjekti syntyi – toki lähinnä vain mielikuvana – vasta, kun kasvava luonnonhallinta ja kehittyneet sosiaaliset sopimukset loivat sille tilaa. Ensimmäinen oli jälkimmäisten edellytys ainakin Frankfurtin koulukunnan freudo-marxistien mielestä, sillä mm. Herbert Marcusen mukaan psyyken varjopuolet periytyvät luonnon

²Tämän suuntaisia ajatuksia viljeltiin erityisesti Nuorsuomalaisten Live-verkkolehden keskusteluissa keväällä 1997. Näistä ks. Relander 1997.

³Näitä ajatuksia heräsi erityisesti haastattellessani elämänsä rajallisuuden kerran jo kohdanneita elinsiirtopotilaita. Potilaiden kokemuksista ks. Huhtamies & Relander 1997, 283–303.

kovuudesta ja ankaruudesta ihmisen joutues-
sa pakottamaan ravintonsa luonnosta sitä ag-
gressiivisesti työstämällä (ks. Alford 1989,
171–172). Ihmiskunnan valtaosalle vuorovai-
kutussuhde luontoon on merkinnyt tälle vuosi-
sadalle saakka merkittävintä kosketusta maail-
maan. Psykken hahmottuessa sisäisen ja ulkoi-
sen jatkuvana rajankäyntinä (vrt. Kohut 1977)
– on maailma sitten äiti tai tämän roolin myö-
hemmällä iällä perivä ulkoinen todellisuus –
maailman kovuus kirjaantuu myös ihmisen si-
säiseksi rakenteeksi. Näin siis luonnon anka-
ruus ja arvaamattomuus ovat merkinneet si-
säistynyttä objektisuhdetta ja pakkoa sopeutua
ympäristön arvaamattomuuteen muuntelemal-
la niin yksilöllisiä kuin yhteisöllisiäkin elä-
mäkäytäntöjä (vrt. Alford 1989, 170–171).

Sivilisoituminen on ollut mahdollista vasta
kehittyneen luonnonhallinnan myötä, kun
luonnonherruus on sallinut sisäisen ja ulkoi-
sen välisen vuorovaikutussuhteen sääntelyn.
Freudilla psyykinen kypsyminen edellytti
siirtymistä välittömästä mielihyvän tavoitte-
lusta viivytettyyn tarpeentyydytykseen, eli
mielihyväperiaatteesta realiteettiperiaattee-
seen, oidipaalisten sisäistysten kautta. Sisäi-
seksi auktoriteetiksi omaksuttava isän laki
estää sulautumasta äitiin ja kehottaa suuntau-
tumaan maailmaan. ”Isän” ei tarvitse olla
konkreettinen eikä välttämättä maskuliini-
nen. Tämä isän laki onkin osittain myös yhtei-
sörakenteen tuote, mm. Norbert Elias (1991,
120–121) on korostanut valtioon samastumi-
sen merkitystä länsimaisen persoonallisuus-
rakenteen luojana. Valtion himmentyessä sa-
mansuuntaisen roolin ovat Siltalan (1997)
mukaan saaneet abstraktimmat kuluttaja-
ihanteet, jotka edustavat pyrkimystä jotakin
kohden. Realiteettiperiaate edellyttää sisäi-
sen luonnon kukistamista ja siten etäisyyden-
ottoa myös omasta viettipohjasta (Gay 1996,
126–128, 325–326 ja 631–635). Luontosuh-
de heijastelee tässäkin suhteessa itsesuhdet-
ta, sisäisen ja ulkoisen toiseuden perimmäistä
samuutta (Lacan 1979, 126–129). Vallitseva
käsityksemme aikuisuudesta edellyttäisi kui-
tenkin toteutuakseen maailman jonkinasteis-

ta ennakoitavuutta, jotta tarpeentyydytyksen
lykkääminen olisi ylipäättään mielekästä. El-
lei, olemme palaamassa paratiisiin sijasta koh-
ti alkubarbariaa, kuten Theodor Adorno
(1991, 60) on huolehtinut.

LUONNONHALLINNASTA ITSEHALLINTAAN

Historiallisen kapitalismin kriitikot ovat vii-
meistään Karl Marxista alkaen kuvanneet rin-
tamalinjan siirtymistä ihmisen ja luonnon vä-
liltä yksilöiden keskelle kasvavan luonnon-
hallinnan ja kehittyvän kilpailutalouden myö-
tä. Suhteesta yhteiskuntaan, toisiin ihmisiin,
teknologiaan ja markkinoihin on tullut uusi
luontosuhde, varsinaisen luonnon kesyynny-
tyä autolla saavutettaviksi, sirpaloituneiksi
virkistysreservaateiksi. Luonnollista luontoa
ei enää ole juuri muussa mielessä kuin jon-
kinlaisena ihmisen hallintayritysten vastaise-
na kitkana sekä alueina, jotka ihminen on tie-
toisesti sulkenut hallintansa ulkopuolelle.
Jälkimmäinen on sitä luontoa, jota yritämme
suojella (itseltämme). Ja syytä onkin: kykym-
me räjäyttää maapallo muutamalla napinpai-
nalluksella lienee luonnonhallinnan äärim-
mäisin muoto. Yhteiskunnan hallinta – siis
ihmisyhteisön itsehallinta – on sen sijaan
osoittautunut hankalammaksi, sillä ulkoisen
todellisuuden kasvavan kontrollin sijaan se
edellyttäisi myös sisäistä hallintaa ja ennen
kaikkea kykyä kohdata ulkoinen myös hallit-
semattomana, rationaalisen hyötysuhteen ul-
kopuolella (vrt. Alford 1989, 147–149 ja
151). Sosiaaliset sopimukset merkitsevät
paitsi yhteisöllistä organisoitumista luonnon
hallitsemiseksi myös näiden yhteisöjen si-
säistä roolijakoa ja sopimusvaraista elintilan
sallimista toisille. Luonnon lakattua olemas-
ta⁴ on sosiaalisten sopimusten rooli pelkisty-

⁴Väite on poleeminen ja kumoan sen itse: luonnon
lopullinen lakkaaminen on uhka, joka pakottaa
ottamaan huomioon luonnon olemuksen samalla
tavalla kuin aiempienkin luonnon ihmiseen koh-
distamien uhkien suhteen.

nyt ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen sääntelyksi. Immanuel Kantin määrittelemän valistuksen aikuisihanteen mukaan täysivaltainen yksilö paitsi lukee itselleen lakia myös antautuu sopimusvaraiseen rajankäyntiin suhteessaan toisiin (vrt. Frankl 1989, 192–194). Yksilö ei siis ainakaan filosofisilta lähtökohdiltaan ole keinolla millä hyvänsä itselleen tilaa raivaava narsisti, vaan vuorovaikutussuhteisiin ja keskinäisiin riippuvuuksiin suostuva sosiaalinen olio. Entä psyykkisesti? Fred Alford (1994, 77–114) pitää ihmisen yhteisöllisyyttä epämuodikkaasti jopa luonnontilana tai ainakin sen välittömänä seurauksena. Alford näkee ihmisyyden alkukokemuksena perusintohimot, vihan ja rakkauden, jotka syntyvät sosiaalisissa suhteissa, lapsen ja maailman varhaisessa vuorovaikutuksessa. Ohjelmanjulistukselta kalskahtavan otsikon *Ryhmät ovat luonnontila* takaa paljastuukin perustavanlaatuisempi jännite: tarve sosiaalisuuteen ja pyrkimys autonomiaan tuottavat ristipaineen jokaisen yksilön sisällä, joten luonnontilaksi kohoaa yksilön autonomiapyrkimyksen ja ”ryhmäläisyyden” (groupishness) välinen ristiriita. Alfordin kritiikin mukaan sekä liberalismi että kommunitarismi sivuttavat tämän jännitteen, ensimmäisen ottaessa autonomisen yksilöllisyyden annettuna luonnontilana, jälkimmäisen puolestaan väheksyessä ihmisen sotaa omaa sosiaalisuuttaan vastaan (ks. myös Bion 1970).

Tarinoiden mukaan paratiisissa vallitsi harmonia, jonka ihminen omalla toiminnallaan rikkoi. Useimmat luonnontilateoriat kumpuavatkin idealisoidusta paratiisimyytistä havaitsematta välttämättä sitä, että ristiriidat sisältyvät jo alkutilaan, niiden siementen ollessa läsnä itse luomishetkellä, syntymässä. Harmonian vastavoimat kohoavat paitsi sosiaalisen todellisuuden sisältä myös maailman objektiivisen olemuksen ja ihmisten subjektiivisten valmiuksien välisestä jännitteestä. Eheytyminen on mahdollista vain suhteessa toisiin, mikä samalla lataa myös psyyken varjopuolet käsiteltäviksi – ja tuottaa tarpeen jatkaa eheytyä. Alford kohottaakin yksilön pe-

rustilaksi vihan ja rakkauden ja inhimilliseksi kehityshaasteeksi tämän ambivalenssin ratkomisen. Lapsen psyykinen kasvu kumpuaa sen havaitsemisesta, että maailma on samanaikaisesti sekä uhkaava ja torjuva että rakastava ja ravitseva. Eheytyminen alkaa ulkoisen objektin eheyttämisestä, vihaavan ja rakastavan maailman havaitsemisesta yhdeksi ja samaksi, sekä tarpeesta suojella tätä maailmaa siihen kohdistetuilta aggressioilta.

Suhde sosiaalisuuteen vastaa luontosuhdetta hyvässä ja pahassa, sillä toisen olemuksen huomioon ottavan suhteen solmiminen edellyttää tilaisuutta säädellä etäisyyttä sen sijaan, että olisi välittömästi toisen armoilla. Maailman saattaa kohdata luottavaisena vain, mikäli siitä saattaa myös vetäytyä oman tilan tarjoamaan turvaan, kuten Alford (1994), Lloyd deMause (1997) ja Siltala (1998) korostavat. Liberaali porvarillinen yksilö syntyikin ydinperheen suojissa, taloudellisesti turvatuissa sosiaaliryhmissä, historiallisessa tilanteessa, jossa luonto ei enää muodostanut välitöntä uhkaa vaan alkoi itse sopeutua ihmisen tarpeisiin. Luonnonhallinnan huomioon ottaminen itsehallinnan edellytyksenä estää idealisoimasta kivikautista kylää jalojen villien mahlaa tihkuvaksi Edeniksi, mutta saman soisi koskevan myös uutta luontoa, tuotteistavaa, välineellistävää ja massoittavaa markkinayhteiskuntaa.

Alfordin luonnosteelman perusristiriidan ratkomisen on mahdollista pitkäkestoisissa läheissuhteissa. Ryhmädynamiikkaa tutkineiden psykoanalyttikkojen mukaan alle 10–12 ihmisen pienryhmä kykenee kasvokkaiseen kommunikaatioon, joka myös mahdollistaa jäsenten henkilöhistoriallisen läsnäolon eli yksilöidentiteetin. Pienryhmä ei sinänsä ratkaise olemassaolon ambivalenssia, mutta tarjoaa rajat, joissa eheytyminen saattaa olla mahdollista, keskinäisistä sopimuksista ja valmiuksista riippuen. Jäsenyys suuremmassa ryhmässä merkitsee puolestaan automaattisesti yksilöidentiteettiin kohdistunutta uhkaa, omien rajojen hukkuessa ympäristön roolitukseen ja ärsyketulvaan (ks. Bion 1970; de

Board 1978, 35–47 ja vrt. Alford 1989, 66–68, 76 ja 86). Jokainen ryhmä roolittaa jäsenensä, mutta suurryhmissä roolit käyvät yhä stereotyyppisemmiksi ympäristön hallittavuuden uhatessa hukkaa läsnäolon moninaisuuteen. (Jälki)modernin yhteiskunnan patologia onkin sen koossa (vrt. Riesman 1969, 5–31). Pienryhmässä saatu palaute on henkilökohtaista, persoonaan sovitettua, tämän motivaation huomioon ottavaa (ainakin parhaimmillaan) sekä jonkinlaisessa kausaalisuhteessa palautteen saajan omaan toimintaan. Suurryhmässä tämä yhteys sen sijaan katkeaa ja oman toiminnan suhde ympäristön palautteeseen satunnaistuu. Alford kuvaa tilaa ärsykepommitukseksi, joka on vääjäämättömän regressiivistä katkoessaan yksilön toiminnan ja siitä saatavan palautteen syy-seuraussuhteen. Tyhmyyden sijasta joukoissa tiivistyvätkin primääriset tunteet, aikuisempien hallintayritysten käydessä mahdottomiksi. Osana massaa toimitaan siis mielihyväteriaatteen, ei aikuisemman realiteettiperiaatteen mukaisesti. Tämän vuoksi kaikki suurryhmät ovat ainakin jollakin tavalla organisoituja ja rationalisoituja. Organisaatio sitoo muuten primitiivisinä vellovat tunteet auktoriteettisuhteiksi, idealisaatioksi ja pienryhmä-identiteeteiksi, rationalisaation merkitessä keskinäistä sopimusta siitä, ettei ainakaan kaikkia tunteita käsitellä kaikissa tilanteissa (vrt. Bion 1970, 38–40, 76–77, 147 ja 177).

Ryhmädynaamiset löydökset ovat sikäli surullisia, että puhdas anarkismi käy niiden myötä mahdottomaksi. Ihminen ei sinänsä kaipaa sääntelyä tai kontrollia, mutta ryhmät kaipaavat, sillä persoonallisten rajojen ylläpito käy sitä vaikeammaksi, mitä suuremmissa ja vähemmän organisoituneissa ryhmissä joudumme toimimaan. Jonkinlainen kontrollista vapaa yhteiskunta saattaisi voida rakentua pienyhteisöjen verkostona, jolloin lähestymme Marxin ideaa kommunismista – olkoonkin, että nykylähdöllä päätyisimme keskinäisen kilpailun yritysverkostoon, jossa kukin pienyhteisö omistaa tuotantonsa välineet. Ehkä vanhamarxilainen kommunismin idea

maailmasta vapaiden kommunien valtiottomana verkostona johtaisikin lähinnä yhteisöelämän tyypistymiseen jalkapalloliigaksi, jossa 11-jäseniset joukkueet ottaisivat mittaa toisistaan keskinäisessä elintilataistelussa rajallisten resurssien hallinnasta.

Länsimainen ratkaisu hajottavaan suurryhmätilanteeseen – eli modernin yhteiskunnan sosiaaliseen arkipäivään – on ollut privatisaatio, vetäytyminen yksityisyyden aitouteen vastapainona teennäisiksi koetuille sosiaalisille rooleille ja hajottavalle palautepommitukselle (vrt. Tipton 1982, 12–15). Privaattiin peräytymisen ei kuitenkaan tarvitse merkitä sinne linnoittautumista, kuten 70-lukulainen vasemmisto oletti, vaan yksityisyys mahdollistaa sisäisyyden ylläpidon, ilman sitä ei olisi mitään, millä toisia kohdata. Alfordin (1994, 116–120) mukaan ongelmana ei olekaan liika, vaan liian vähäinen yksityisyys. Ilman vahvaksi rakentunutta yksityistä minää ihminen kokisi edistyksen, muutoksen ja vapauden minuuteensa kohdistuvina hajottavina uhkina, eikä suinkaan tilaisuuksina toteuttaa itseään vapaasti tyylytellen (deMause 1997, 132–133). Siltala (1998) korostaa, kuinka tämä yksityinen minä, keskiluokan identiteettiprojektin lopputulos, rakentuu vielä markkinayhteiskunnassakin kolmelle kivijalalle: omistusasumiselle, hallitulle elämänprojektille ja kodin yksityisyydelle julkisen sfäärin ärsykepommituksen vastapainona. Omistusasuminen mahdollistaa oman tilan hallinnan, josta käsin voi maailman kohdata. Elämänprojekti viittaa puolestaan käsitykseen ajallisesta jatkuvuudesta eli tulevan ennakoimista nyt laadittavilla suunnitelmilla. Tätä kutsutaan myös elämänhallinnaksi. Oman tilan ylläpito myös edellyttää jonkinasteista ennakoitavuutta, jotta minkäänlainen (tulevaan) investointi olisi mielekästä kiinteitten, pitkäkestoisten ja eheyttävien tunnesuhteitten mahdollistamiseksi. Tämä on sallinut länsimaisen yksilön syntymän, ja yksityisyyden linnakkeiden sortuminen kulttuurin massoitumiseen, vuorovaikutuksen pinnallistumiseen ja putoamispeikon rytmittämään

suorittamiseen tulee johtamaan sen kuolemaan. Läheisetkään tunnesuhteet eivät usein kestä jatkuvaa resurssipulaa. Minna Salmen, Jouko Huttusen ja Päivi Yli-Pietilän (1996, 31–34) mukaan 90-luvun taloudellinen lama on heijastunut paitsi toimeentuloon myös perheiden sisäiseen hyvinvointiin riippumatta siitä, ovatko vanhemmat töissä. Tutkimusjaksolla 1991–1994 joka kolmannessa perheessä vanhempien keskinäiset suhteet olivat kiristyneet, joka neljännessä lama oli koetellut perheen yhteishenkeä ja viidennes tutkituista perheistä arvioi suhteiden lähisukulaisiin huonontuneen laman myötä. Sen sijaan, että huolehditaan lapsiperheiden kannustinloukuista (ks. Työ kannattavaksi, 1998), kannattaisi ehkä miettiä, onko ns. normaaliperheen tilanteessa mitään järkeä: kun lapset ovat pieniä ja tarvitsevat kaikkein eniten, pitäisi vanhempien samanaikaisesti vakiinnuttaa asemansa työelämässä ja maksaa opintolainat. Myös elämänsä korkeimmat asumiskustannukset kaatuvat samaan vaiheeseen, 30–40-vuotiaille. Mitä heidän lapsistaan tulee? Vai onko sillä mitään väliä, sillä historian laakattua tulevaisuus on nyt, eikä huomista tule?

TUOTANNON KOLLEKTIIVISUUS

Pienten taloudellisten yksiköiden verkostoiksi pirstoutunut yhteiskunta olisi mahdoton senkin vuoksi, että tuotantorakenteemme on liian kollektiivinen sosiaalisen organisaation keventämiseksi. Modernin teknologian ylläpito tuottaa kollektiivisia, yksilöllisyyttä tukahduttavia yhteenliittymiä, kuten teknologiajätti Nokian, sillä teknistyneen tuotantoprosessin ymmärtäminen edellyttää enemmän informaatiota kuin olisi yksilöllisesti hallittavissa. Vaikka nimenomaan taloudellinen toiminta johtaa kollektiivisuuteen, puhutaan silti yleisesti individualistisesta talouselämästä ja kollektiivisesta valtiosta. Jaottelu on kompromissi, jossa autonomiapyrkimyksen sisäiset ja ryhmädynaamiset estot projisoidaan hoivavaltion ominaisuudeksi, ja meissä kaikissa

asuvaa sisäistä sosiaalitanttaa (lapsuus ja kuolema kaikkivaltiaan yksilön narsistisina loukkauksina) kukistetaan ulkoisessa todellisuudessa. Jälkimodernia elämää hallitsee Sil-talan (1994) mukaan pyrkimys irti äidistä, riippuvuuden häpeätahrasta. Uusliberaaleissa fantasioissa euroyksilöiden dynaaminen individualismi törmääkin kerta toisensa jälkeen valtiollistettujen laitostanttojen muuriin, jossa yksilöllisyydeltä viedään pohja. Maskuliinisen hengen irtiotto feminiinisestä lihasta päätyykin takaisin äidin syliin, ellei hoivavaltiota lakkauteta heti. Resurssit kohdennetaan mieluummin taivaalle ammutta-viin tai kohoaviin falloksiin kuin ihmisten tarpeisiin, yksilöt resurssioikoot itse itsensä (osit-tain näin on toki pakko toimia, muiden yhteis-kuntien noudattaessa samaa logiikkaa). Omasta tilastaan taistelemaan pakotettu (jälki)moderni subjekti löytää ympäristöstään yhä vähemmän kosketuspintaa minuutta tu-kevan perustan uhatessa luhistua minä hetke-nä hyvänsä joko liikaan työhön tai sen puut-teeseen.

Historiallista kapitalismia analysoineen Immanuel Wallersteinin (1987) mukaan markkinatalous johtaa väijäämättä kollektiivisuuteen senkin vuoksi, että omistaja-subjektin valta (on tämä sitten yksityinen tai valtio) vie aloitteen hierarkian alatasoilta. Vielä suurempi yksilöllisyyteen kohdistuva rajoitin johtuu kuitenkin siitä, että myyvyyden kriteer-in täyttäminen edellyttää erilaisuuden kar-siutumista, sillä vain samanlaisuus käy kau-paksi. Tilannehan on tuttu: valittavana on joko Cokis tai Pepsi. Tällöin yksilöllisyys merkitsee enintään poikkeavaa reittivalintaa matkalla samaan päämäärään, jos sitäkään. Yksilöllistä tyylittelyä onkin yhä vaikeampi erottaa tasapuolistuvassa katukuvassa me-nestyjien sonnustautuessa asemansa osoitta-miin uniformuihin myös vapaa-aikanaan. Spontaani vaikutelma Etelä-Helsingistä tun-tuisi osoittavan, että myös kauppaan ja koira-puistoon pitää jälleen *pukeutua*.

Vaikka Wallerstein kuvaa kapitalismia his-torian pitkässä juoksussa, tuntuisi seuraava

luonnehtivan myös 1990-luvun lamatalouttamme: ”Vararikot ovat olleet kapitalistisen yhteiskunnan järjestyksenpitäjiä ja puhdistajia, jotka ovat pakottaneet kaikki taloudelliset toimijat pysyttämään enemmän tai vähemmän tarkasti jo pitkään tallatulla polulla. Ne pakottivat heidät toimimaan kollektiivisesti tavalla, joka on johtanut yhä suurempaan pääomien kasaantumiseen” – ja samalla yhä suurempaan kollektiivisuuteen (vrt. Wallerstein 1987, 17). Ruotsalainen yhteiskuntakeskustelija Olof Lagercrantz on todennut lisäksi, kuinka hajaantuva osakeomistus ja panostuotossuhteen hämärtyminen johtavat myös vastuun katoamiseen rahan tehdessä liekanarutta töitään toisella puolella maapalloa (Hämäläinen 1998). (Ainakin tässä suhteessa eettisiä sijoitusrahastoja voitaneen tervehtiä ilolla). Kollektiivisuuden agenttina saattaa siis toimia yhtä hyvin osakeyhtiö kuin valtio, sillä kummatkin hämärtävät yksilön vastuuta itsestään ja tekojensa seurauksista. Myös ajatus historian päättymisestä, siis liberaalin markkinatalouden perimmäisestä luonnonmukaisuudesta, häivyttää vastuun, sillä elämä parhaassa mahdollisessa maailmassa merkitsee automaattisesti sitä, ettei annettujen pelisääntöjen noudattamisesta voi seurata mitään epäeettistä tai haitallista. Markkinoiden etiikka on moraalista jo itsessään, siinä missä luonnonvalinta ja heikkojen karsiutuminenkin. Uusi luontomme vain toimii näin, ja sille pitäisi alistua.

SISÄINEN VAI ULKOINEN MUUTOS?

Vai pitäisikö puitteita sittenkin muuttaa? Hyvinvointivaltio merkitsi yritystä tähän suuntaan, joskin sen toteutus sisälsi samat massoittumisen elementit kuin nykyinen markkinarieha. Standardointi, jähmeä byrokratia ja keskitetty suunnitelmallisuus olivat kiistatta hyvinvointiprojektin varjopuolia, joskaan eivät sosiaalisen vastuunjaon vääjäämättömiä seurauksia. Psykoanalyytikko D. W. Winnicottin (1971, 141) määritelmän mukaan ”yhteis-

kunta on ihmisten kollektiivinen kannanotto yksilön persoonallisen kasvamisen puolesta kohti omaa täyteyttään”, ja myös tämä ulottuvuus sisältyi hyvinvointivaltioideologiaan. Esimerkiksi professori Urpo Harva korostaa kirjassaan *Ihminen hyvinvointivaltiossa* (1964, 24–29), kuinka kollektiivisen valtioyhteisön tavoitteena on palvella ihmisen yksilöllisyyttä ja persoonallista kasvua, eikä päinvastoin. Sama ajatus esiintyy myös Pekka Kuusella, jonka *60-luvun sosiaalipolitiikka* (1968) tiivistä hyvinvointi-ideologian poliittiseksi toimintaohjelmaksi, tunnetuin seurauksin.

Se oli 60-lukua, jolloin keskeytyksettä sodista alkaen jatkunut taloudellinen kasvu oli omiaan luomaan mielikuvan kehittyvästä, täydentyvästä historiasta, ja arkisen raadannan lomassa saatettiin aivan vakavasti keskustella myös elämän laadusta ja sisällöstä. Vallinneen edistysideologian mukaisesti luonnon resurssikseen kesyttänyt ihminen saattoi nyt alkaa keskittyä itsensä kehittämiseen yhteistyössä muiden kanssa. Kuusen lähtöajatuksena oli ”ihmiskeskeinen yhteiskuntapolitiikka”, joka ”nojaa ihmisarvoon, ihmisyksilön varauksettomaan arvostukseen”. Lisäksi ”jokaisella ihmisyksilöllä pitää nykyaikaisessa yhteiskunnassa olla samat mahdollisuudet oman persoonansa vapaaseen kehittämiseen” (1968, 5). Kuusi huomauttaa, kuinka vuoden 1919 hallitusmuoto huolehti kyllä pikkutarkasti valtiovallan teknisestä rakenteesta määrittelemättä kuitenkaan sitä, mikä oli valtiovallan harjoittamisen tarkoitus. Valtio tuntuikin aluksi omalta päämäärältään, kun taas 60-luvun haasteena oli Kuusen mukaan tehdä itsetarkoituksellisen valtion alamaisista omiksi päämääräkseen kohoavia kansalaisia (1968, 3–5).

Näin ei välttämättä käynyt, vaan ihminen vapautui valtion hallinnasta markkinoiden herruuteen. Vielä 1950-luvulla saatettiin pohtia vakavasti sitä, mikä olisi isänmaalle parasta, nyt idoliasettelusta vastaa myyvyyskriteeri tai mahdollisesti saavutettava kustannussäästö. Terminä idoli viittaa Eric

Frommin käsitteeseen idolatria, jolla Fromm (1972, 61–62, 95–97 ja 212–214) tarkoittaa sisäistettyä ulkoista ihannetta, johon kulloisenkin toiminnan arvokkuus tai hyödyllisyys suhteutetaan. Arvon määrittäessä markkinoilla diktaattoreiksi ovat kohonneet Toiset Ihmiset, joiden silmissä punnitaan totuudellisuus, arvokkuus, hyödyllisyys ja armon mahdollisuus. Olarin seurakuntakin on alkanut mainostaa itseään Kiekkö-Espoon kotiotteiluissa, liekö kirkkoja alettu kilpailuttaa kävijämäärillä. Yhdysvalloissa on oikeudenkäynteistäkin tullut imagokampanjoita, eikä syyllisyyden punnitseminen katugallupilla ole Suomessakaan aivan tuntematon ilmiö (esim. Räsänen tapaus).

Frommin ohella myös Milan Kundera on viittänyt ”yleisen mielipiteen diktatuuriin” yksilön kriisiytymisen uusimpana muotona. Missä Itä-Euroopan todellisuus osoittautui ideologiaa vahvemmaksi (1989), on sekin joutunut alistumaan läntisen demokratian totuuskoneistolle, imagologialle, kulutuksen ja katugallupeiden kaikkivallalle. Antiikin Ateenasta siinnee vuosituhantisen demokratiakehityksen päätteeksi saatamme todeta, että Big Mac on objektiivisesti parempi ateria kuin Oululainen juustolla ja tomaatilla, koska sitä syödään enemmän. Kunderan mukaan imagologia alkaa siitä, mihin historia päättyy, sillä se ei edusta muutosta, vaan kulloistakin totuutta päivän tarjoushintaan. ”Nykyihmiselle todellisuudesta on tullut maanosa, jolla vierailaan yhä harvemmin”, Kundera toteaa, sillä ”gallupeiden näkemykset ovat kohonneet korkeammaksi todellisuudeksi. — Niistä on tullut totuus”. Tällöin ihminenkin typistyy omaksi imagokseen, kulloisissakin yhteyksissä välähtäväksi toisten silmille tarjoiluksi minuutensa mielikuvaksi ilman tietoisuutta ajallisesta jatkuvuudesta, identiteetistä.

Osittain tämä on toki massoitumisen väijämätön seuraus, sillä löyhässä ja suurikokoisessa sosiaalisessa organisaatiossa autenttinen vuorovaikutus käy yhä vaikeammaksi ihmisten joutuessa kohtaamaan toisiaan kah-

della, kolmellakin tasolla rinnakkain. Yksityisyyden ja julkisen välinen jaottelu on ehkäpä havainnollisin roolitus, jolla multisosiaaliselta ärsykepommitukselta suojautua. Yksityiseen sijoitettu autenttinen vuorovaikutus, tunteiden ilmaiseminen ja rentous ovat mahdollisia persoonallisen läsnäolon sallivassa tutussa seurassa, kun taas ”virallisesti” yrityksemme/hallitus/Saimaan Norpat on/ovat tätä ja tätä mieltä (vrt. Titpon 1982, 12–15 ja 20–22). deMause (1997, 141–149) kutsuu julkisuudessa omaksuttavaa roolia ”sosiaalisiksi alter egoksi”, jonka tehtävänä on suojella paitsi vuorovaikutuskaokselta myös siinä latautuvalta primitiiviseltä ahdistukselta. Yksityisyyden puristuessa resurssien ja työelämän kasvavien paineiden myötä yhä ahtaammalle myös identiteetin ylläpidon edellyttämät läheiset tunnesuhteet haavoittuvat ja harvinaistuvat. Tämä koskee kilpailun kiristyessä – ja kääntöpuolensa, kasvavan koulu- ja työpaikkakiusaamisen yleistyessä – niin työssä käyviä kuin työttömiäkin. (Ehkä työpaikkakiusaamiseen tullaan puuttumaan jatkossa voimakkaasti, sillä työministeriön laskelmien mukaan siitä on tullut *kansantaloudellinen haitta*. Se maksaa [Lindberg 1998]⁵).

VUOROVAIKUTUS, SISÄISYYS JA ULKOISET KUVAT

Toisistaan eristyneiden yksityisyyksien olisi kyettävä kommunikoimaan myös keskenään jo olemassaolonsa takaamiseksi, sillä usein

⁵Herkkiä kiusaamiselle ovat erityisesti ne alat, joilla on ollut isompia työehtoriitoja ratkottavana. Akavan lakimies Pentti Itkonen arvioi palolaitokset ”kaikkein viheliäisimmiksi työpaikoiksi tällä hetkellä”. Työriidassa mitataankin solidaarisuutta suhteessa valtaan, ja ainakin osittain se voidaan tulkita keskinäiseksi tönimiseksi resurssien supistuessa, nimittäin muita kiusausherkkiä aloja ovat paitsi hoitoala ja opetusala myös muut alat, joilla tulosta ei voida suoraan mitata rahana tai tuotettavina tuotteina, eikä omaa tarpeellisuutta voi näin osoittaa mitattavassa muodossa.

vain jaettu on koettua. Kilpailuyhteiskunnan vuorovaikutuskulttuuri tuntuisi kuitenkin kehittyvän päinvastaiseen suuntaan. Subjektii- viset tuntemukset heikentävät yksilöllistä kilpailukykyä, joten niitä varjellaan mieluummin kuin valtiosalaisuuksia sen sijaan, että tunnustettaisiin yksilön vahvuudet ja heikoudet toisiaan seuraavina tiloina. Autenttisen vuorovaikutuksen katoaminen ilmenee myös keskustelukulttuurin muutoksena. Kansainvälistymistä tervehditään iloisenä asiana silloinkin, kun se tarkoittaa sisällöllisen keskustelun kutistumista small talkiksi säästä höystettynä uusimmalla saavutusluettelolla. Suomalaista small talk -kulttuuria tutkineen Liisa Salo-Leen mukaan sääntöihin kuuluu, ettei henkilökohtaisuuksia udella, itsestä puhutaan epäsuorasti ja ironisesti, eikä toista puhutella nimeltä (ks. Stenbäck 1998). ”Kuumumisten” vaihtaminen merkitsee sisällöllisimmilläänkin suoritusrittelyä, ja ainoa legitiimi syy hetkelliseen ilottomuuteen on liiasta työstä johtuva burn out. Ihmiset kokoontuvat vertailemaan viikoittaisia työtuntejaan, ja arkinen sankaruus on saavutettavissa uhraamalla myös yöuntaan työnantajalle (ks. Vähän nukkuvia..., 1998). Sisäisen subjektiviteetin kohtaamisen sijasta sitä uhrataan mieluummin ulkoisille kuville. Kansainväisyys edellyttää uhrauksia, ja ulkomailta kaatuu katkotomana sarjana uusia vaatimuksia, joiden takia luopua lasten päivähoitosta, vanhustenhuollosta tai ilmaisesta koulutuksesta (ks. Adam Korpakin pilapiirros HS:n mielipidesivulla 31.3.1998 ja vrt. deMause 1982, 29, 261–271, 293–294, 310–311). Kansainvälistyminen merkitseeikin kaikkea muuta kuin antautumista vuorovaikutukseen *ulkomaa- laisten* kanssa. Yleisimmissä yhteyksissään termi tarkoittaa lähinnä kahta asiaa: 1) kaupungistumista eli opettelemista elämään osana jäsentymättömämpää suuryhteisöä, jossa vuorovaikutus on ylipäättään mahdollista vain yksilöiden välistä etäisyyttä ylläpitämällä (Alford 1989, 74–79), sekä 2) kulttuurin amerikkalaistumista eli akkivaurastuneiden, pikukutakilla ja grogilasilla varustautuneiden

metsäläisten kokoontumista uskivaan kuppilaan vakuuttelemaan toisilleen, kuinka hyvin menee, maalta tuotujen heinäseipäiden seassa. Milloin keskustelu ei katkea kännykän pirinään.

Matkapuhelimet lienevätkin osuvin symboli kuvaamaan 90-luvun eurosuomalaisuutta – eli kulttuurimme amerikanisaatiota, sisällötöntä irtiottoa ajan ja paikan kahleista ei-mihinkään. Amerikka on postlokaalinen tila, muutama tuhat Espoota vierä, ja tämän paikattoman paikan sijaintikoordinaatit kulkevat puhelimen mukana taskussa. Tämä tila sijaitsee yksityinen/julkinen-dikotomian tuolla puolen, massoituneen ja reaaliaikaisen läsnäolon sisällöttömässä ikuisuudessa. Adornon (1991, 60) käsityksen mukaan koettun jakaminen mahdollisti käsityksen elämän ajallisesta jatkuvuudesta ja sisällöllisyydestä, mutta reaaliaikaisessa vuorovaikutuskulttuurissa koettu pelkistyy helposti ohimeneväksi päähänpistoksi ja kokemuksista tulee tapahtumia ilman subjektiivista merkitysulottuvuutta. Kännykkä vapauttaa turhista riippuvuuksista. Numero on henkilökohtainen ja kulkee mukana myös työpaikan ja osoitteen vaihtuessa. Kännykkäkansa on aina tavoitettavissa: elokuvateattereita, kaupan kassajonoja, kapakoita, julkisia liikennevälineitä ja esitelmätilaisuuksia on mahdotonta kuvitellaakaan ilman insinöörien suunnittelemaa iloista pirinää. Matkapuhelin on kaiken kaikkiaan *yksilöllinen* valinta, individualistinen irtiotto passivoivasta äidin hoivasta, yksilötasolla sovellettava Emu-strategia, jolla persoonana sulautetaan markkinaodotuksiin. Telen julkaisemassa kännykkäetiketissä (1998) varoitetaan antamasta matkapuhelinta lahjaksi, mikäli vastaanottaja saattaisi kokea tämän yrityksenä *kontrolloida* itseään. Silloin lahja kannattaa antaa vaivihkaa. Kännykän – ja individualistisen informaatioteollisuuden – julkilausuttuna tavoitteena on vapauttaa, ei rajoittaa. Jokainen saa päättää itse olevansa aina tavoitettavissa, työnantajan ja tuttavien sa käytettävissä. Telen etiketikirjan mukaan jo joka toisessa taskussa pullottava matkapu-

helin on arkistunut statussymbolista arkiseksi käyttöesineeksi. Näin onkin, 80-luvun kaljaterassien pöydillä nököttäneistä juppifallockista on tullut teinien, opiskelijoiden ja tavallisten työssä käyvien hölötyslaitteita, joilla voi kertoa paitsi puhokumppanilleen myös satunnaiselle lähiympäristölleen, ettei ole mitään sanottavaa. Ilman aikaa ja paikkaa ei ole myöskään asiaa, ja väline on viesti jo itsensä.

Missä taskunokia vapauttaa, se myös yhdistää. Kännykkäetiketin sisältöseloste on kuvaava: matkapuhelin ”yhdistää ja erottaa”, se on ”samaa perhettä”, ”apu, tuki ja turva”, toimien lisäksi seuralaisena, sihteerinä ja perheenjäsenenä. Se on tutti, jonka kanssa et ole yksin, vaan voit säädellä etäisyyttä itse. Winnocotin (1971, 1–25, 40, 71 ja 120) mukaan lapsi varttuu varhaisesta, narsistisesta riippuvuudestaan suhteelliseen itsenäisyyteen siirtymätilan kautta. Irtioton perusturvallisuudentunteeseen kohdistamaa uhkaa lapsi säätelee siirtymäobjektien avulla. Nalle, unirätti tai mikä tahansa tärkeä mukana raahattava esine merkitsee turvallisen hoivaajan symbolista läsnäoloa, mutta koska hoivaaja on esine, sen läsnäolo ei uhkaa itsenäistymisyrityksiä. Itsenäistyminen edellyttää myönteisiä, turvaa tuottavia hoivakokemuksia. Omia siipiä uskaltaa kokeilla, jos tietää, että hoivaajan turvaan voi palata. Kännykkä toimii samalla loogikalla: se on kaukosäädin tai virtuaaliäidin etäkäyttöliittymä, jolla äidin voi laittaa tarvittaessa päälle. Eräs *Iltalehden* yleisönosastolle kirjoittanut kännykkäihminen koettikin todistella, että kännykkäkulttuurin kritiikki kumpuaa lähinnä kateudesta (äiti on toisilla) ja yksinäisyydestä (äidin puutteesta). Julkisilla paikoilla toisilleen soittelevia moititaan sen vuoksi, että vaikka kritikoilla olisikin varaa kännykkään, kukaan ei heille kuitenkaan soittaisi.⁶ Siinä, missä 70-luvun poliittinen eliitti kisaili parhaista yhteyksistä Neuvostoliittoon, yrittävät 90-luvun eurokansat

laiset todistella toisilleen, etteivät ole äidin ja Jumalan hylkäämiä. (Itse menetin uskoni modernin päämäärärationaalien elämiskaavan soveltamiseen vappuna 1994 vietettyäni kuusi tuntia Ullanlinnanmäellä soittelemassa erilaisten ystävien kanssa matkapuhelimella toisillemme. Kovasta koordinaatiosta huolimatta yhteistä tapaamista ei saatu aikaiseksi.)

Sisäisyyden puute korvataan ulkoa omaksettavilla suoritusvaatimuksilla, jotta arjen hallintaan tarjoutuisi edes joitain kiintopisteitä. Viriili, dynaaminen ja sielunsa hukanut Suomi pirisee itseään ulkomaiden tietoisuuteen ja vastalahjaksi saamastaan huomiosta sopeuttaa itseään ties minkä kansainvälisen tahon asettamiin vaatimuksiin. Kohta jokainen afrikkalainen elefanttikin ajattelee meistä vain hyvää. Virkamieslähteiden mukaan Suomen valtionhallinnon ylivoimaisesti tärkein haaste onkin tällä hetkellä 1999 alkaava EU:n puheenjohtajuus, eikä mikään sisäinen mitättömyys, kuten massatyöttömyys. EU-asioiden kanssa tekemisissä oleva virkamiehistö on parhaillaan kokonaisuudessaan kurssitettavana antamaan myönteistä Suomi-kuvaa tänne pian saapuville taivasten lähettäjille. Jokaisen maahan saapuvan ulkomalaisen (siis tänne *kutsutun*, eurooppalaisen varakkaan valkoihoisen miehen) on kurssittajien mukaan oivallettava jo lentokennällä, että EU:n mallioppilas on kuuliainen, nöyrä ja luotettava. Kielitaitoisille viestintäkonsultteille on juhlat luvassa, kun ministeriöt opettelevat ulkoista markkinointia ja Suomi-kuvan luontia.⁷ Ilmeisesti matka paratiisiin jatkuu, tosin vain soukimmat mahtuvat portista.

VOITTAJIEN YHTEISKUNNASSA VAIN IHMISET HÄVIÄVÄT

Millainen individualismin salliva ja mahdollistava yhteiskunta sitten voisi olla? Yksilöiden erilaisuuden, autonomiapyrkimysten ja

⁶Valitettavasti tämä lähde on hävinnyt, enkä ehtinyt rullata viime syksyn *Iltalehtiä* läpi.

⁷Tietolähteet haluavat esiintyä anonyymeinä.

tarvitsevuuden rinnakkainen tunnustaminen ei tuota ristiriitaa, ainakaan automaattisesti. Ristiriitoja syntyy sen sijaan siitä, ettei massoittunut (autistinen?) vuorovaikutuskulttuurimme kykene tuottamaan jäsenyksiä, joilla subjektiivisesti koettua voisi jakaa, ellei reaalikaikasta ja sisältöjään märehimätöntä käynnikkäkulttuuria sellaiseksi lasketa. Pöhöttyneeksi koetun valtio-kollektivismin ja perusturvan korvaaminen markkinakollektivismillä ilman perusturvaa merkitsee lähinnä kurinpitotekniikan tehostumista, ei inhimillisen vapauden aamunkoitoa. Kulttuurillisesti niin yhteisöllinen kuin yksilöllinenkin eheytyminen edellyttäisi – tiukkojen hierarkioiden vaihtoehtona – myös epäonnistumisten sallimista ja uuden tilaisuuden tarjoamista ensimmäisensä ohittaneelle. Voittajien yhteiskun-

nassa ihmiset häviävät. deMause onkin kutsunut 90-luvun yhteiskuntapolitiikkaa ”ristiretkeksi lapsuutta vastaan”, kovinkaan paljoa dramatisoimatta, mikäli ”lapsuus” laajennetaan käsittämään myös aikuisen yksilön sisäisyyttä (deMause 1998).

Liberalistisen teesin mukaan jokaisella on tasapuolinen oikeus tulla työmarkkinoiden riistämäksi ikään, rotuun tai sukupuoleen katsomatta, mutta joitain muitakin oikeuksia soisi jäävän. Historia on todellakin loppu siinä tapauksessa, ettei sisäiseen täyteyteensä sulkeutuneella yksilöllä ole enää mitään merkityksiä jaettavaksi toisten kanssa, mutta tähän en usko. Loppuunsa saatetun historian ulkopuolelle on suljettu niin paljon, että historia vielä palaa. Toivottavasti ei sentään rytinällä.

KIRJALLISUUS

Adorno, Theodor: The schema of mass culture. In: Berstein, J. M. (ed.): The culture industry. Selected essays on mass culture. London: Routledge, 1991

Alford, Fred: Melanie Klein and Critical Social Theory. An Account of Politics. Art and Reason Based on Her Psychoanalytic Theory. New Haven: Yale U.P., 1989

Alford, Fred: Group Psychology and Social Theory. New Haven: Yale U.P., 1994

Bion, Wilfred: Attention and Interpretation. A Scientific Approach to the Insight in Psycho-Analysis and Groups. London: Tavistock, 1970

deMause, Lloyd: Foundations of Psychohistory. New York: Creative Roots Inc., 1982

deMause, Lloyd: The Psychogenic Theory of History. Journal of Psychohistory 25 (1997): 2

deMause, Lloyd: Crusade against children. Historical motivation utilizing psychoanalytic principles forum. 30.3.1998. PSYCHOHISTORY@HOME.EASE.LSOFT.COM

de Board, Robert: The Psychoanalysis of Organizations. A Psychoanalytic Approach to Behaviour in Organizations. London: Tavistock, 1978

Doctors sceptical over £200 gadget to make Baby Brainy. The Independent 29.11.1997

Elias, Norbert: The Society of Individuals (ed. by Michael Schörter). Oxford: Basil Blackwell, 1991

Frankl, George: The Social History of the Unconscious. London: Open Gate Press, 1989

Fromm, Eric: Pako vapaudesta. Suom. Markku Lahtela. Helsinki: Kirjayhtymä, 1972

Gay, Peter: Freud. Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: Otava, 1996

Harva, Urpo: Ihminen hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Kirjayhtymä, 1964

Hiltunen, Pekka: Nykyihminen kilpailee kiihkeämmin taidoista kuin tavaroista. Helsingin Sanomat 30.3.1998

Hoikkala, Tommi: Suuret ikäluokat viidessäkymppissä: tutkimus sukupolvien sosiologiasta. Tommi Hoikkalan, Pasi Falkin ja J. P. Roosin painamaton tutkimussuunnitelma 15.5.1996

Huhtamies, Mikko & Relander, Jukka: Jatkettu elämä. Elinsiirtojen historia Suomessa. Helsinki: Hakapaino, 1997

Hämäläinen, Timo: Kaksi kansankodin sivullista, kaksi Ruotsia. Helsingin Sanomat 11.1.1998

Kohut, Heinz: The Restoration of the Self. New York 1977

Kundera, Milan: Immortality. London: Faber & Faber, 1991

Kuusi, Pekka: 60-luvun sosiaalipolitiikka. 5. painos. Helsinki: WSOY, 1968

Lacan, Jacques: Four Fundamental Concepts of Psycho-Analysis. London: Penguin Books, 1979

Lindberg, Marjut: Kiusaamisen kulut nousevat noin 150 miljoonaan vuodessa. Helsingin Sanomat 31.3.1998

Nevanlinna, Tuomas: Kehnot verkot vai kalojen

puute. Teoksessa: Seppä, Tuomas & Hietaniemi, Tapani & Mikkeli, Heikki & Sihvola, Juha: Historian alku. Historianfilosofia, aatehistoria, maailmanhistoria. Helsinki: Tutkijaliitto, 1993

Relander, Jukka: Sortovallan murskaajat uudessa kuosissa. Ylioppilaslehti 25.4.1997

Riesman, David: *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character.* New Haven: Yale U.P., 1969

Salmi, Minna & Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi: *Lapset ja lama. Stakes, Raportteja 197.* Jyväskylä: Gummerus, 1996

Siltala, Juha: *Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan.* Helsinki: Otava, 1994

Siltala, Juha: *Miten kansakunnan kohtalo vaikuttaa yksilön habitukseen? Esittely Norbert Eliasin kirjasta Saksalaiset.* Tiede & edistys 22 (1997): 4, 358–376

Siltala, Juha: *Yksilöllisyyden historialliset ja psykologiset ehdot.* Teoksessa: Hautamäki, Antti (toim.): *Yksilö modernin murroksessa.* Helsinki:

Gaudeamus, 1996

Siltala, Juha: *Sosiologinen psykologinen minä.* Teoksessa: Näre, Sari (toim.): *Tunteiden sosiologia.* (Menossa painoon 1998)

Stenbäck, Irma: *Suomalainen taitaa small talkin.* Helsingin Sanomat 1.2.1998

Tele: *Etikettikirja (matkapuhelimen käyttäjälle).* Tekstin laatinut Suvi Ruotsi. Jyväskylä: Gummerus, 1998

Tipton, Steven: *Getting Saved from the Sixties. Moral Meaning in Conversion and Cultural Change.* Berkeley: UCLA Press, 1982

Työ kannattavaksi. Pääkirjoitus. Helsingin Sanomat 7.4.1998

Wallerstein, Immanuel: *Historiallinen kapitalismi.* Tampere: Vastapaino, 1987

Winnicott, D. W.: *Playing and Reality.* London: Tavistock, 1971

Vähän nukkuvia ihannoidaan. Helsingin Sanomat 28.3.1998.